BULETIN DE LINGVISTICĂ, 2010, nr. 11

Ion Bărbuță

STRATIFICAREA SEMANTICO-PRAGMATICĂ A ENUNȚULUI DIN LIMBA ROMÂNĂ

Este bine ştiut faptul că semnificatul unui enunț nu reprezintă doar o sinteză a sensurilor lexicale şi gramaticale exprimate de cuvintele din componența lui, ci rezultă din corelarea enunțului dat cu elementele contextului comunicativ în care el este produs, altfel spus, componentele semantice ale enunțului sunt generate, în cea mai mare parte, de raportul stabilit între enunțul dat şi elementele contextului de comunicare. Prin urmare, esența semnificatului global al enunțului şi specificul componentelor semantice din structura lui pot fi explicate pe baza raportării lor la componentele actului de vorbire, adică la evenimentul din realitate desemnat şi contextul comunicativ (care cuprinde situația enunțării la care se adaugă factorii datorați interacțiunii dintre locutor şi interlocutor). Această idee se desprinde şi din afirmația lui L. Wittgenstein despre sensul propoziției, care reprezintă „un semn propozițional în relația sa proiectivă cu lumea" (1, p. 45). În felul acesta, dacă acceptăm că structura semantico-pragmatică a enunțului se constituie ca rezultat al relației stabilite între enunț, pe de o parte, şi componentele actului de vorbire, pe de alta, atunci trebuie să admitem că dimensiunea relațională este un factor care nu poate fi neglijat în analiza enunțului. În aceste condiții, o caracteristică completă şi corectă a semnificatului enunțului, din perspectivă semantică şi pragmatică, presupune luarea în considerare a raportului enunț – context comunicativ.

Dată fiind diversitatea componentelor contextului comunicativ, trebuie să admitem că latura de conținut a enunțului cuprinde informații de natură diferită. Din ştiința comunicării, se ştie că, în general, informația reprezintă ceea ce se comunică într-un anumit limbaj. Dintre multiplele trăsături ce caracterizează latura de conținut a enunțui aspectul cel mai important în descrierea informațiilor codificate în structura semantico-pragmatică a acestuia este sursa, proveniența lor.

Având un caracter eterogen, componentele semantice din structura enunțului ar trebui să fie codificate în cadrul a diferite niveluri, criteriul în funcție de care se realizează stratificarea semnificatului global al enunțului urmând să fie tipul de informație codificat în componentele respective, acestea diferențiindu-se după proveniența lor. Şi într-adevăr, cercetările care au abordat problematica enunțului în plan semantico-pragmatic au demonstrat că latura de conținut a enunțului este analizabilă în mai multe categorii de semnificații diferite ca informație conținută.

Chiar dacă sintaxa tradițională nu a fost şi nu este interesată de stratificarea semnificatului global al enunțului în funcție de componentele situației de enunțare, trebuie să notăm că ideea despre stratificarea laturii de conținut a enunțului în mai multe componente nu este nouă în lingvistică. De fapt, chiar şi unele dintre modelele de descriere semantico-sintactică a enunțului au la bază, într-un fel sau altul, principiul organizării conținutului semantic al enunțului pe mai multe niveluri. Modelele în cauză diferă însă prin mai multe cracteristici, întâi de toate, prin numărul de niveluri delimitate în structura enunțului.

BDD-A6578 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:13 UTC)

Astfel, dacă luăm în considerare numărul de niveluri în cadrul cărora sunt codificate informaţiile cuprinse în structura enunţului, modelele de descriere semantico-sintactică a enunţului se clasifică în următoarele categorii:

a) modele de descriere a enunţului care prezintă structura semnificatului global al enunţului ca fiind compusă din două niveluri;

b) modele de descriere a enunţului ca entitate constituită din mai multe niveluri.

Modelele din prima categorie delimitează, de obicei, un strat de semnificaţie care este mai apropiat de semnificatul lexical, şi un strat al semnificaţiilor de natură relaţională, caracterizate, de fapt, drept semnificaţii sintactice. Termenii folosiţi pentru desemnarea acestor componente diferă de la o şcoală la alta şi chiar de la cercetător la cerctetător. Cu toate că există uneori mari deosebiri în conceperea conţinutului acestor niveluri datorate perspectivei, metodelor şi obiectivelor propuse, în esenţă nivelurile delimitate în cadrul diverselor şcoli lingvistice se aseamănă în ce priveşte informaţia inclusă de fiecare dintre ele. Unul diintre cele mai cunoscute modele care prezintă enunţul ca o entitate constituită din două niveluri este modelul generativ, elaborat de N. Chomsky. În conformitate cu modelul la care ne referim, în cadrul enunţului se disting două elemente componente: o structură de profunzime (este o componentă care determină interpretarea lui semantică) şi o structură de suprafaţă (de natură sintactică). Din această perspectivă, enunţul apare ca o entitate generată prin convertirea unei structuri de profunzime într-o structură de suprafaţă corespondentă, care reprezintă, de fapt, punctul terminus al procesului de generare.

Un alt model din această categorie, care, de asemenea, a avut un impact deosebit asupra cercetărilor de lingvistică, este cel propus de Ch. J. Fillmore într-o serie de lucrări publicate între anii 1968 şi 1972. Elaborat în contextul gramaticii de tip generativ-transformaţional, modelul dat prezintă enunţul ca fiind organizat pe două niveluri, un nivel de adâncime şi unul de suprafaţă. În investigaţiile sale, Fillmore îşi concentrează atenţia asupra structurii de adâncime a enuţului, care e constituită dintr-un anumit număr de cazuri de adâncime, numite şi roluri tematice.

Dintre modelele enunţului cu mai multe niveluri poate fi menţionat cel prezentat de noua ediţie a Gramaticii Academiei (II, 2005). Astfel, examinând organizarea informaţională a enunţului, lucrarea dată defineşte enunţul ca fiind „purtătorul unei informaţii complexe, rezultate din sinteza mai multor tipuri de informaţii, de naturi distincte, care dispun de mijloace specifice de codificare în cadrul sistemului limbii” (2, p. 864). În opinia autorilor acestei lucrări, informaţiile codificate în structura enunţului pot fi grupate în următoarele trei categorii:

a) informaţia factuală (cognitivă, descriptivă); este informaţia care se constituie ca rezultat al descrierii unei stări de lucruri din realitate;

b) informaţia (inter)acţională; corespunde forţei ilocuţionare a enunţului. Informaţiile de tip a) şi b) constituie, împreună, informaţia substanţională, fiind partea esenţială a mesajului, care face obiectul intenţiei comunicative fundamentale a locutorului;

c) informaţia comunicativă (discursivă); este informaţia privitoare la organizarea operaţiilor de integrare, de prelucrare şi de stocare a informaţiei substanţiale (a-b) în cadrul procesului comunicativ (2, p. 864).

Ceea ce trebuie observat în legătură cu aceste tipuri de informaţii, delimitate de Gramatica Academiei, este faptul că primele două sunt identificate prin raportare la componentele contextului comunicativ (acestea fiind evenimentul din realitate desemnat şi intenţia comunicativă a locutorului), la rândul ei, informaţia comunicativă se identifică prin luarea în considerare a rolului îndeplinit de aceasta în cadrul enunţului. După cum

BDD-A6578 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:13 UTC)

se specifică în Gramatica Academiei, acest tip de informaţie îndeplineşte o funcţie de organizare comunicativ-operaţională, servind la organizarea conţinutului informaţional al enunţului (2, p. 864-865).

O interpretare a enunţului ca entitate constituită din „trei straturi semantice" întâlnim şi în *Gramatica limbii române* semnată de D. Irimia. Un prim strat al enunţului, în opinia autorului acestei gramatici, reprezintă rezultatul actualizării planului semantic al unităţilor lexicale devenite termeni sintactici. Cel de al doilea strat cuprinde sensuri sintactice rezultând din intrarea unităţilor sintactice în relaţii sintactice. Şi ultimul nivel este constituit din sensuri care rezultă din categoriile morfo-sintactice, sintactice, deictice determinate de relaţiile sintactice din structura enunţului sau de raportul dintre enunţ şi enunţare (3, p. 329).

Totodată, trebuie spus că există lucrări în care latura de conţinut a enunţului este văzută ca o entitate caracterizată prin suprapunerea mai multor straturi de informaţie. Vom menţiona aici câteva dintre ele. E vorba de lucrările semnate de lingviştii ruşi I. P. Susov, V. Gh. Gac, V. Bogdanov etc.

În viziunea lui V. Gh. Gak, structura informaţională a enunţului se caracterizează prin mai multe componente, printre care: aspectul nominativ (numit şi nivel semantic; serveşte pentru desemnarea unui eveniment din realitate; unităţile nivelului dat marchează agentul, acţiunea acestuia şi obiectele implicate de acţiune); nivelul logico-comunicativ (exprimă organizarea conţinutului informaţional al enunţului din perspectiva relaţiei predicative); aspectul modal-comunicativ (în care îşi găsesc reflectare categoriile enunţului legate de circumstanţele şi scopul comunicării; este vorba de: categoria localizării situaţionale sau deixisul, modalitatea, aserţiunea, scopul comunicativ, structura comunicativă şi afectivitatea). În acelaşi timp, cercetătorul stabileşte următoarele etape ale analizei enunţului: structural-sintactică – semantică – logico-comunicativă – emoţional-expresivă – pragmatică – discursiv-comunicativă (4, p. 49-51).

Examinând semnificatul enunţului şi descriind actul de constituire a semnificatului global al acestuia în conformitate cu procesul real de sinteză a componentelor semantico-pragmatice, I. P. Susov delimitează în cadrul untăţii comunicative date următoarele structuri: structura relaţională (reprezintă o reflectare generalizată a situaţiei din realitate), structura predicaţională (are la bază relaţia subiect – predicat; se suprapune peste componenta relaţionară a enunţului) şi nivelul modificaţional (numit şi nivel suprasintactic), prin care se produce modificarea modală, temporală, personală, focalizarea etc. structurii predicative şi a celei relaţionale) (5, p. 13-15). Deşi structurile delimitate în cadrul acestei concepţii sunt doar trei la număr, vom observa că ultimul nivel, nivelul modificaţional, este unul complex care întruneşte mai multe componente. Prin urmare, semnificatul enunţului este conceput ca o structură poliaspectuală, constituită prin suprapunerea mai multor niveluri purtătoare de informaţii semantice şi pragmatice.

Analiza modelelor de descriere a enunţului, demonstrează că o trăsătura în funcţie de care ele ar putea fi caracterizate este faptul dacă la modelarea structurii semantico-pragmaticea enunţului sunt luate în considerare cele trei aspecte ale unităţii la care ne referim: aspectul sintactic, aspectul semantic şi aspectul pragmatic. Şi din prezentarea făcută mai sus, constatăm că nu orice model ţine cont de cele trei aspecte delimitate în organizarea laturii de conţinut a enunţului. În funcţie de acest criteriu vom distinge: modele care se bazează pe distincţia dintre aspectul semantic şi cel sintactic (N. Chomsky, Ch. Fillmore) şi modele care pun la baza descrierii enunţului toate cele trei aspecte (V. Gh. Gak, I. P. Susov, Gramatica Academiei, 2005).

BDD-A6578 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:13 UTC)

Pornind de la studiile care abordează problema stratificării semantico-pragmatice a enunțului, în articolul de față vom delimita următoarele niveluri de semnificație:

1. Nivelul referențial-sintactic (sau componenta referențială); cuprinde informația despre evenimentul desemnat. După cum se ştie, enunțul descrie un eveniment din realitate, acesta având rolul de referent al enunțului. Componentei referențiale, în Gramatica Academiei (II, 2005), îi corespunde informația factuală (descriptivă), în legătură cu care se menționează că enunțul se caracterizează „prin corelarea pragmatică a unei secvențe fonice cu o informație referitoare la un „fapt", „eveniment" (al realității), informație care constituie obiectul actului de comunicare" (2, p. 13). Prin urmare, componentă referențială se este generată de raportul stabilit între enunț şi evenimentul din realitate desemnat prin enunț. De notat că la nivelul enunțului evenimentul este prezentat ca fiind alcătuit din anumite elemente componente, care sunt desemnate cu ajutorul predicatului semantic (exprimă o acțiune, o stare, o caracteristică, o relație) şi actanții implicați de acesta. Cât priveşte importanța acestui nivel pentru actul de producere a enunțului, trebuie spus că el constituie componenta principală a conținutului informațional al enunțului.

2. Deixisul (sau componenta deictică, numită şi categorie a localizării situaționale); localizează conținutul enunțului prin raportare la instanțele de discurs (emițătorul, receptorul) şi la circumstanțele comunicării (timpul şi momentul enunțării). Astfel, după originea sa, deixisul este o componentă datorată raporturilor stabilite între enunț şi situația enunțării. Informația de natură deictică include componentele de semnificație ce reflectă coordonatele situației de comunicare constituită din anumite elemente care funcționează drept coordonate ale actului comunicativ şi, prin aceasta, asigură ancorarea mesajului lingvistic (enunțul) în situația de comunicare în care acesta s-a produs. Analizat din perspectiva celor două nivele – referențial şi deictic –, enunțul ar trebui să fie descris ca având următoarea structură: componenta descriptivă + componenta deictică. Enunțul este „ancorat" în situația de comunicare cu ajutorul deicticelor, care funcționează în calitate de mărci ale categoriei în cauză.

3. Predicativitatea (sau nivelul semnificațiilor logico-sintactice); este o categorie cu substrat logic. Având la bază relația stabilită între obiectul comunicării şi caracteristica ce i se atribuie, componenta predicativă serveşte la organizarea informației codificate la nivelul referențial în conformitate cu structura binară a judecății. În plan funcțional, predicativitatea încadrează structura actanțială a enunțului într-o schemă binară de natură logică, constituită din subiect şi predicat, acestea fiind unitățile nivelului dat. Prin suprapunerea nivelului predicativ, informația referențială este organizată în conformitate cu mişcarea gândirii de la obiectul identificat spre caracteristica ce i se atribuie. Astfel, ca rezultat al operației de predicativizare în componența enunțului se distinge un punct de pornire, care este obiectul despre care se comunică ceva în enunț, şi un punct de sosire, reprezentat prin ceea ce se comunică despre acesta. Structura enunțului la nivel predicativ este: subiect + predicat.

4. Modalitatea; constituie o expresie a subiectivității, exprimând implicarea vorbitorului în enunț. Din punctul de vedere al informației conținute, categoria dată codifică deci atitudinea locutorului în raport cu cele comunicate, reprezentând o apreciere emoțională, intelectuală sau volitivă a celor descrise prin enunț. Astfel, pe lângă conținutul informațional referitor la un eveniment din realitate, care reprezintă o reflectare în conştiința emițătorului a evenimentului dat, orice comunicare implică şi o atitudine modala, altfel spus, o manifestare a punctului de vedere al emițătorului. Din perspectiva acestei componente, structura enunțului ar putea fi redată în felul următor: conținut informațional (conținut propozițional) + modalitate (apreciere modală).

BDD-A6578 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:13 UTC)

5. Nivelul organizării comunicative sau informaţionale; se constituie pe baza relaţiei dintre ceea ce este dat, cunoscut, vechi şi ceea ce este nou, necunoscut. Nivelul dat presupune structurarea informaţiei conţinute de enunţ la nivelul referenţial în conformitate cu modul de desfăşurare a gândirii umane de la cunoscut spre necunoscut. În cadrul acestui nivel, conţinutul informaţional al enunţului este repartizat în două părţi: tema (purtător al informaţiei cunoscute, făcând parte din fondul comun de cunoştinţe ale participanţilor) şi rema (purtător al informaţiei noi). Astfel, având o structură binară, al cărei suport îl constituie raportarea conţinutului enunţului la contextul comunicativ, nivelul dat asigură ierarhia elementelor enunţului în funcţie de importanţa lor comunicativă.

6. Nivelul ilocuţionar; este o componentă care exprimă finalitatea comunicativă a enunţului. Astfel, pe lângă informaţiile de natură situaţional-referenţială, determinate de raportarea conţinutului enunţului la evenimentul desemnat şi la situaţia de comunicare, enunţul conţine o forţă convenţională specifică având la bază intenţia comunicativă a locutorului. Fiind o valoare asociată conţinutului informaţional al enunţului, forţa ilocuţionară, care reflectă caracterul intenţional al comunicării, are menirea de a preciza scopul cu care este folosit enunţul de către locutor. Deci structura acestui nivel ar putea fi prezentată astfel: conţinutul informaţional al enunţului + forţa ilocuţionară.

7. Afectivitatea (sau nivelul afectiv-expresiv); exprimă trăirile interne ale locutorului (pozitive sau negative) în raport cu conţinutul comunicat prin enunţ. Din punctul de vedere al nivelului în cauză, structura enunţului poate fi descrisă prin formula: componenta informaţională + componenta afectivă.

Ajunşi la capătul acestei succinte prezentări a structurii semantico-pragmatice a enunţului, putem constata că straturile de semnificaţie din structura enunţului sunt generate de raportul stabilit între enunţ, pe de o parte, şi planul referenţial şi contextul comunicativ, pe de alta.

Un alt aspect care ne interesează în acest articol este cel care vizează stabilirea trăsăturilor de bază ale enunţului pornind de la specificul componentelor codificate în latura de conţinut a acestei unităţi comunicative. Văzut dintr-o perspectivă comunicativ-pragmatică, enunţul reprezintă unitatea comunicativă de bază folosită de un locutor în cadrul unei situaţii de comunicare pentru a transmite interlocutorului său o informaţie despre un eveniment din realitate, urmărind, în acelaşi timp, realizarea unui scop comunicativ. Ceea ce trebuie să menţionăm e că, din punctul de vedere al provenienţei informaţiilor codificate, în cadrul semnificatului global al enunţului se disting trei tipuri de informaţii esenţiale pentru constituirea semnificatului global al enunţului: 1) o informaţie de natură referenţială (nivelul referenţial-semantic), 2) o informaţie de natură situaţinală (deixisul) şi 3) o informaţie de natură intenţională (forţa ilocuţionară). În felul acesta, conţinutul şi organizarea enunţului sunt influenţate, pe de o parte, de informaţia transmisă (care are la bază evenimentul desemnat) şi, pe de alta, de situaţia de comunicare, reprezentată prin participanţii la actul comunicativ (locutor, alocutor), dar şi de coordonatele spaţio-temporale ale cadrului de realizare a enunţului, precum şi de intenţia comunicativă a locutorului (2, p. 13).

Apărute pe baza raportului stabilit între enunţ şi elementele contextului comunicativ, straturile de semnificaţie constituie rezultatul codificării prin mijloace lingvistice a informaţiei pe care emiţătorul intenţionează să o transmită către receptor în cadrul actului de comunicare dat. În acelaşi timp, prin caracteristicile lor, dar mai ales prin rolul îndeplinit, aceste straturi prezintă o importanţă diferită pentru enunţ şi pentru actul de vorbire. Dintre cele şapte straturi de semnificaţie delimitate în structura semnificatului global al enunţului, trei reprezintă componente de bază. Acestea sunt următoarele: componenta

BDD-A6578 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:13 UTC)

referențială, componenta deictică şi componenta ilocuționară. Importanță majoră a acestora pentru enunț şi pentru actul de comunicare se explică, prin mai mulți factori. În primul rând, ele au drept corelat elemente centrale ale actului comunicativ, şi anume: a) evenimentul comunicat prin enunț (*despre ce vrem să comunicăm*); b) situația enunțării (*cine*, *unde şi când spune*); c) intenția comunicativă a locutorului (*ce urmărim să obținem prin ceea ce să spunem*). În al doilea rând, aceste componente joacă un rol important în actul de constituire a semnificatului global al enunțului şi, respectiv, în actul de comunicare.

Este evident că specificul acestor straturi de informație codificate în latura de conținut a enunțului conferă individualitate enunțului în raport cu celelalte unități ale limbii, determinându-i, în ultimă instanță, esența acestuia ca unitate comunicativă. Şi într-adevăr, pornind de la aceste componente de bază, enunțul se defineşte prin următoarele caracteristici de bază:

1) referențialitate; este o trăsătură determinată de faptul că enunțul, prin semnificatul său, comportă o referință la o anumită stare de lucruri (2, p. 13);

2) situaționalitate; este o trăsătură dată de implicarea în conținutul enunțului a contextului situațional;

3) intenționalitate; reprezintă o trăsătură condiționată de manifestarea scopului comunicativ urmărit de locutor la nivelul structurii semantice a enunțului.

După cum demonstrează cercetările, semnificatul global al enunțului este bazat pe trei componente majore: componenta referențială, deictică şi ilocuționară. În această ordine de idei, semnificatul enunțului poate fi interpretat drept o corelație între unitatea comunicativă şi o anumită stare de lucruri din realitate desemnată de enunț (componenta descriptivă), situația de comunicare în care ea este produsă (cadrul situațional) şi componentele care derivă din interacțiunea dintre locutor şi interlocutor, printre care cel mai important este scopul urmărit de locutor în situația dată de comunicare, manifestat, de cele mai multe ori, sub forma efectului enunțării enunțului dat asupra interlocutorului.

Aşadar, enunțul ca unitate comunicativă se defineşte în funcție de: a) conținutul său referențial (*spune ceva despre ceva*); b) situația în care se desfăşoară actul de vorbire, adică prin raportare la subiectul vorbitor şi la circumstanțele în care are loc comunicarea (*cineva comunică cuiva ceva într-un anumit loc şi într-un moment dat*); c) scopul comunicativ urmărit de locutor (*comunicând o anumită informație, locutorul are în vedere realizarea unui scop comunicativ*).

Referințe bibliografice

1. Wittgenstein, Ludvig, *Tractatus logico-philozoficus*, Bucureşti, 1991.

2. *Gramatica limbii române.* Vol. II: *Enunțul.* Bucureşti, 2005.

3. Irimia, D., *Gramatica limbii române,* Iaşi, 1997.

4. Гак В. Г. *Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис.* 2-е изд., Moscova, 1986.

5. Сусов И., *Семантическая структура предложения.* Tula, 1973.

Institutul de Filologie
(Chişinău)

BDD-A6578 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:13 UTC)